

Rzeka Białka w krajobrazie wsi podhalańskiej

Maria Hełdak

The Białka River
in the Rural
Landscape
of Podhale

Wstęp

Introduction

W dobie rozwoju gospodarczego podhalańskich miejscowości turystycznych, funkcja ekologiczna dolin rzecznych posiada ogromne znaczenie. Uwagę na ten aspekt zwraca Ewa Gacka-Grzesikiewicz pisząc, że *duże doliny rzeczne tworzą duże korytarze ekologiczne umożliwiające przemieszczanie zwierząt w skali kraju i kontynentu. Często są to (lub mogą być) jedyne drogi rozprzestrzeniania gatunków, ze względu na postępującą fragmentaryzację środowisk i liczne niepokonalne dla zwierząt bariery związane z urbanizacją i rozwojem infrastruktury. Rzekę i jej dolinę należy traktować, jako jeden system ekologiczny mający wpływ na różnorodność siedlisk i biocenoz* [Gacka-Grzesikiewicz 2000].

O kształcie przestrzeni wypełnionej elementami antropogenicznymi decydują instrumenty planistyczno-lokalizacyjne, w tym m.in.: dokumenty określające politykę przestrzenną na różnych szczeblach podziału administracyjnego kraju, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego i podejmowane na ich podstawie decyzje. Ich celem jest zaplanowanie i zrealizowanie lokalizacji określonych struktur i obiektów umieszczonych przez człowieka w przestrzeni geograficznej, tak aby *minimalny sposób kolidowały one ze strukturami i procesami zachodzącymi w środowisku*

przyrodniczym oraz sprzyjały zrównoważonemu rozwojowi społecznemu [Kistowski 2003].

Celem pracy jest określenie roli rzeki Białki w krajobrazie wsi podhalańskiej na terenie gminy Bukowina Tatrzańska. Białka przepływa na obszarze analizowanej gminy przez wsie: Jurgów, Brzegi, Czarną Górę i Białkę Tatrzańską. Ze względu na swój górski charakter rzeka pozostała na znacznym odcinku prawie w stanie nienaruszonym, bez ingerencji człowieka w jej bieg. Białka wyznaczała niegdyś granicę Galicji i Austro-Węgier, a wsie spiskie Jurgów i Czarna Góra położone były poza tą granicą – „za rzeką”, w państwie Austro-Węgier.

Do końca pierwszej wojny światowej Spisz należał do Austro-Węgier. Pod koniec wojny teren ten stał się przedmiotem sporu pomiędzy nowopowstającymi państwami Polską i Czechosłowacją. Ostatecznie po pierwszej wojnie światowej do Polski przyłączono 14 wiosek spiskich, a w 1939 roku cały polski Spisz został włączony do Słowacji. Po zakończeniu drugiej wojny światowej między Polską a Czechosłowacją przywrócono granicę sprzed 1938 roku, natomiast ostateczne wytyczenie granicy polsko-czechosłowackiej na Spiszu nastąpiło na mocy umowy zawartej w Warszawie w 1958 r. Granica ta przebiega obecnie tak jak w latach 1920–1938 [Hełdak 2009].

Walory przyrodnicze i krajobrazowe

Natural and landscape values

Białka stanowi prawy dopływ Dunajca. Rzeka bierze swój początek w Wysokich Tatrach, z Doliny Kaczej leżącej na wysokości 1577 m n.p.m po stronie słowackiej. Płynąc w kierunku północnym, rzeka przyjmuje liczne potoki spływające z gór zasilane zarówno wodami gruntowymi, roztopowymi, jak i deszczowymi. Cechami charakterystycznymi potoków podgórskich, także Białki, są znaczne i nieregulowane wahania wodostanów, zależne od gwałtowności topienia śniegów bądź od obfitości opadów w górach. Sprawia to, że stan wody w Białce ulega znacznym wahaniom, zmienia się też jej koryto. Brzeg rzeki jest dość stromy, kamienisty, częściowo uregulowany, a na pewnych odcinkach rzeka zachowała naturalny charakter. Przebieg rzeki charakteryzuje się występowaniem dużych deniwelacji terenu – od 530 do 883 m n.p.m. Rzeka nadal należy do najczystszych rzek na Podhalu.

Zadrzewienia w dolinie rzeki Białki pełnią bardzo ważną rolę lokalnego korytarza ekologicznego – tworzą struktury przestrzenne umożliwiające rozprzestrzenianie się gatunków pomiędzy obszarami węzłowymi oraz terenami przyległymi do nich. Wraz z towarzyszącą im roślinnością tworzą strefę ekotonową

na pograniczu siedlisk o różnym charakterze – na styku wody i lądu, stanowiącą obudowę biologiczną rzeki. Tereny te charakteryzuje bogactwo siedlisk i nisz ekologicznych, stanowiąc o ich uniwersalności i czyniąc je przydatnymi dla migracji różnych organizmów. Wymienić tu można następujące zbiorowiska roślinne:

- zbiorowiska ziołoroślowe reprezentowane m.in. przez ziołorośla lepiężnika wyłysiałego, ziołorośla lepiężnika białego, płaty ziołorośli lepiężnika białego wspólnie ze zbiorowiskiem lepiężnika wyłysiałego, ziołorośla lepiężnika białego przenikające się ze zbiorowiskiem inicjalnym wrześni pobrzeżnej, zbiorowiska tojadu mocnego;
- zbiorowiska łąkowo-pastwiskowe, wśród których wyróżnia się: zbiorowiska na kamieńcach nadrzecznych, łąki i pastwiska użytkowane gospodarczo oraz psiary i borówczyska o charakterze nieużytków;
- zbiorowiska szuwarowe reprezentowane m.in. przez zespół trzciny pospolitej, zespół turzycy dzióbkowatej, zespół sitowia leśnego;
- zbiorowiska kserotermiczne.

W celu zachowania cennego ekosystemu rzeki Białki, projektowane jest utworzenie rezerwatu przyrody „Rzeka Białka”, częściowo obejmującego swym zasięgiem tereny znajdujące się w granicach wsi Białka Tatrzańska i Jurgów.

Obszar rzeki na odcinku od ujścia potoku Leśnickiego do ujścia do Zbiornika Czorsztyńskiego ob-

jęty jest siecią Natura 2000 w ramach Specjalnego Obszaru Ochrony (SOO) – „Dolina Białka” PLH120024, typ ostoi B, powierzchnia 716,3 ha.

Na terenie obszaru Natura 2000 „Dolina Białki” występują m.in. następujące siedliska chronione: 91E0 – łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe) – ok. 20,2%; 3220 – pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków – ok. 13%; 3240 – zarośla wierzby siwej na kamieńcach i żwirowiskach górskich potoków (*Salici-Myricarietum*, część – z przewagą wierzby) – ok. 5,7%. Rzeka jest ponadto ostoją brzanki – gatunku ryby wymienionej w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej, o bardzo dobrym stanie zachowania. Wzdłuż koryta Białki występują głównie młode łągi olchowe, łągi wierzbowe rzadziej pola uprawne, pastwiska i łąki, w części nieużytkowane. Szerokie kamieniska nadrzeczne są miejscem występowania pionierskiej roślinności (siedliska przyrodniczego o kodzie 3220), z udziałem wrześni pobrzeżnej *Myricaria germanica*. Utrwalone kamienie i większe wyspy porastają zarośla wierzbowe z dominacją wierzby siwej *Salix eleagnos*.

Rzeka Białka wraz z jej obudową biologiczną jest ponadto bogatym siedliskiem zwierząt. W jej rejonie spotkać można gatunki charakterystyczne dla potoków górskich o małym stopniu przekształcenia – o wysokiej klasie czystości wód oraz

Ryc. 1. Rzeka Białka, widok z mostu na drodze prowadzącej z Bukowiny Tatrzańskiej do przejścia granicznego w Jurgowie

Fig. 1. The Białka River, view from the bridge on the road leading from Bukowina Tatrzańska to the border passage in Jurgów

nie przekształconej linii brzegowej. Występuje tu wiele gatunków ryb, między innymi: pstrągi i lipienie oraz bogactwo bezkręgowców i mikroorganizmów dennych, w tym kilka gatunków rzadkich. Rzadkim drapieżnikiem związanym tylko z czystymi wodami jest penetrująca ten odcinek rzeki wydra podlegająca ochronie. Obszar rzeki stanowi ostoję dla gatunków rodzimych, w tym zwłaszcza rzadkich i zagrożonych wyginięciem. Obejmują one głównie stanowiska występowania oraz rozrodu płazów oraz miejsca lęgowe i obszary żerowania ptaków związanych ze środowiskiem nadbrzeżnym i wodnym. Ze środowiskiem wodnym związane są płazy, występują tu między innymi traszka góraska, salamandra plamista, kumak górski, żaba wodna. Płazy te związane są z wodnym trybem życia przynajmniej w okresie rozrodu.

Dolina Białki posiada bardzo wysokie walory krajobrazowe. Wśród

czynników wpływających na wyjątkową atrakcyjność krajobrazową można wymienić, m.in.: wspaniałe kamieńce, bystrzyce i roślinność nadrzeczną oraz występowanie w sąsiedztwie rozległych przestrzeni leśnych i rolno-zadrzewionych, tworzących wspaniałą mozaikę, z charakterystycznym dla regionu rozłogiem pól (ryc. 1).

Zagrożenie powodziowe

Flood threat

Wezbrania rzeki obserwowane są w okresie wiosenno-letnim i spowodowane są głównie topnieniem śniegu w górach oraz nawałnymi i długookresowymi deszczami. Charakterystyczną cechą są również duże amplitudy wielkości przepływów. Największy udział w zasila-

niu mają wody deszczowe (ok. 50%). Rejestrowane przepływy maksymalne zdarzają się przeważnie w okresie letnim. Zagrożenie powodziowe obejmuje terasę zalewową i wyżej położone fragmenty terasy nadzalewowej.

Dzięki bardzo dużemu spadkowi (ok. 12%), małemu rozwinięciu krętości rzeki, małemu udziałowi większych dopływów, fale powodziowe są spłaszczone i przemieszczają się bardzo szybko [Prokopczuk 2006]. Powodzie wprowadzają głównie zmiany w obrębie koryta, zmiany w przebiegu nurtu głównego i nurtów pobocznych. Właściwie zasięg wylewu wody Q1% nie wkracza na tereny osiedleńcze wsi i jest ściśle związany z obszarami bezpośrednio związanymi z przebiegiem koryta rzeki Białki. Nie należy jednak bagatelizować rzeki Białki, której cechą charakterystyczną, jak dla potoków podgórskich, są znaczne i nieuregulowane wahania wodostanów, zależne od gwałtowności topnienia śniegów bądź od obfitości opadów w górach.

W związku z wezbraniem wód po długotrwałych opadach dochodzi często do uszkodzenia mostów na rzece. W lipcu 2008 r. po długotrwałych opadach, kiedy znacznie podniósł się poziom wody w Białce, poważnie uszkodzony został most na drodze prowadzącej z Bukowiny Tatrzańskiej w kierunku przejścia granicznego w Jurgowie, oraz zerwany most na drodze powiatowej relacji Nowa Białka – Krępachy.

Walory turystyczne

Touristic values

Dla turystyki krajobraz może pełnić różne funkcje m.in.: estetyczną, poznawczą, (informacyjną), psychologiczną (emocjonalną), rekreacyjną, wypoczynkową, inspirującą, ale i użytkową, ect. Rola ruchu turystycznego ma wpływ na wszystkie dziedziny zagospodarowania przestrzennego oraz sferę społeczną [Myga-Piątek 2006]. Niepokojący jest fakt wzrostu zainteresowania obszarami naturalnymi, objętymi różnymi formami ochrony przyrody, do których zalicza się także dolinę Białki. Turyści poszukując walorów przyrodniczych i krajobrazowych chętnie spędzają czas nad rzeką.

Rzeka stanowi obecnie ważny element w rozwoju turystyki w miejscowości Białka Tatrzańska, szczególnie w okresie letnim. Do Białki od dawna przyjeżdżały grupy kolonijne dzieci, a miejscowość cieszyła się szczególną popularnością także ze względu na przepływającą przez nią rzekę. Także na innych odcinkach rzeki, często w okolicach przepraw mostowych (Brzegi, Czarna Góra), a także w rejonie Polany Podokólne, można zaobserwować turystów korzystających z uroków górskiej rzeki (ryc. 2). Woda w rzece jest bardzo chłodna, jednak w upalne dni nie brak amatorów kąpeli, a na kamieńcu lub w lasach często rozpala się ogniska. Skutki rozwoju turystyki stwarzają zagrożenie dla środowiska przyrodniczego, w tym wpływają na wzrost zanieczyszczenia rzeki

oraz stwarzają zagrożenie dla chronionych siedlisk przyrodniczych.

Życie w sąsiedztwie rzeki

Life in the neighbourhood of the river

Nurt rzeki potrafi być nieobliczalny i to ludzie zmuszeni byli dostosować się do niej. Na uwagę zasługują jednak, ściśle związane z hodowlą owiec, półnaturalne i naturalne zbiorowiska łąkowe i pastwiskowe, których obecność nadaje temu terenowi niezaprzeczalne wartości przyrodnicze, kulturowe i gospodarcze.

W okolicach Jurgowa (ok. 2 km od wsi), przy drodze na Podspady, nad granicznym potokiem Jaworowym i rzeką Białką, zachował się zespół szałasów tworząc niegdyś „wieś letnią”, zamieszkiwaną i użytkowaną od wiosny do jesieni.

Wśród zachowanych w Tatrach i na Podtatrzu takich form osadniczych, jest to największa wieś letnia, licząca początkowo ok. 100, a obecnie ok. 56 szałasów, szop i fenili [Moździerz 2001]. Historia zespołu szałasów sięga XIX w., kiedy to na skutek komasacji gruntów związanej z przyłączeniem dóbr jaworzyńskich do terenów łowieckich wsie Jurgów, Rzepiska, Czarna Góra utraciły prawo wypasu na pastwiskach położonych w Tatrach Jaworzyńskich. Istniejącej wówczas

Ryc. 2. Rzeka Białka w Jurgowie w rejonie Polany Podokólne

Fig 2. The Białka River in Jurgów in the neighbourhood of Podokólne Glade

Gminie Jurgów przypadła m.in. Polana Podokólne, którą podzielono na działki, na którą gospodarze przenieśli swoje *szopy* i *izbice* z ok. 90 polan jaworzyńskich. Wspólne zespoły pasterskie były charakterystyczne dla „prawa węgierskiego”. Szałas na Polanie Podokólne wpisane są do rejestru zabytków (ryc. 3). Obecnie budynki znajdują się w najlepszym stanie technicznych, obejścia porasta wysoka trawa i krzewy, a teren wchłaniany jest przez parking związany z wyciągiem narciarskim w Jurgowie, zlokalizowanym po drugiej stronie drogi prowadzącej na Podspady. Tereny zlokalizowane w strefach zalewowych rzeki, w obrębie wsi Jurgów, Czarna Góra i Białka Tatrzańska wykorzystywane są głównie jako pastwiska i łąki trwałe.

W Czarnej Górze, w sąsiedztwie Białki, ma swoje osiedle ludność romska. Rejon osady jest terenem zalewowym, zlokalizowanym tuż przy rzece na tzw. *kamieńcu*, na pograniczu wsi Czarna Góra i Bukowina Tatrzańska. Jeszcze kilka lat temu wizerunek osiedla był zupełnie inny, a nazwa „Budy Cygańskie”, trafnie określała jego wygląd. Jak zauważył Adam Bartosz *ten element dziedzictwa Karpat ulega w latach ostatnich przyspieszonej degradacji, a ta degradacja jest głównie efektem poprawy życia mieszkańców cygańskich osad, czy wręcz zatarcia wizerunku nędzy tych ludzi, których warunki bytowania w niektórych przypadkach były i są hańbą dla sąsia-*

dów i władz lokalnych. W osadzie powstały nowoczesne obiekty mieszkalne, które zmieniły ogólny wygląd terenu osiedla nad rzeką, ale przede wszystkim poprawił się poziom życia jej mieszkańców. Osiedla te powstały bowiem zawsze spontanicznie [Bartosz 1974, 2004] sytuowane m.in.: na terenach zalewowych, na pograniczach wiosek, rozrastały się w sposób absolutnie nie kontrolowany przez jakiegokolwiek urzędy do spraw budowlanych. Naturalnie, o jakiegokolwiek uzgodnienia czy pozwolenia nigdy się nie zwracano. W efekcie powstały osady przypadkowo wznoszonych domów, wcześniej głównie jednoizbowych, ewentualnie dwuizbowych, bez sieni. Przy wznoszeniu tych chat stosowano najprostszy budulec, często rozbiórkowy. Ściany wznoszono z cienkich bali, rzadko od zewnątrz wylepiało gliną, częściej ocieplając je kałkami desek, papy, blachy itp. Je-

dyną regułą, jaką daje się zauważyć, jest wznoszenie domów tak, by ich skupisko tworzyło coś w rodzaju uliczki czy placu, z wejściami usytuowanymi w tą właśnie stronę. Także w Czarnej Górze można zidentyfikować uliczki prowadzące do wnętrza osady, oddające klimat minionych lat (ryc. 4). Położenie osady w sąsiedztwie rzeki jest powodem podtopień zdarzających się tutaj dość często.

Rzeka Białka była niegdyś wykorzystywana jako siła napędowa w tartakach i młynach wodnych. Obecnie w Jurgowie i w Bukowinie Tatrzańskiej funkcjonują tartaki, których siłą napędową jest woda z rzeki doprowadzona specjalnie do tego celu wykopaną odnogą. W Jurgowie odnoga ta nazywana jest „Przykopą”, w Bukowinie Tatrzańskiej – „Młynówką”.

W Jurgowie, w najlepszych latach rzeka napędzała tartak, dwa młyny, folusz oraz elektrownię wod-

Ryc. 3. Jurgów, szałas pasterskie na Polanie Podokólne

Fig. 3. Jurgów, the shepherds' shelters in Podokólne Glade

Ryc. 4. Osada Romów w Czarnej Górze

Fig. 4. Czarna Góra, a Romany settlement

ną. Obecnie działa tylko tartak, jednak ze względu na zbyt wolną pracę korzysta z niego coraz mniej ludzi.

W okresie zimowym woda z Białki wykorzystywana jest do naśnieżania stoków narciarskich, co zwiększa atrakcyjność tras zjazdowych, utrzymuje i wydłuża sezon narciarski. Pobór wody dla celów zasilania armatek śnieżnych ustawianych na stoku odbywa się m.in. dla celów naśnieżania stoku narciarskiego w Jurgowie oraz w licznych wyciągów w Białce Tatrzańskiej.

Architektura i planowanie przestrzenne

Architecture and spatial planning

Poza osadą Romów w Czarnej Górze, właściwie brak zainwestowania w sąsiedztwie rzeki. Obowiązujące w gminie Bukowina Tatrzańska dokumenty planistyczne (*Zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bukowina Tatrzańska dla wsi Białka Tatrzańska, Czarna Góra, Jurgów oraz Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego wsi Jurgów i Czarna Góra*) starają się chronić rzekę przed presją inwestowania. Z drugiej strony, biorąc pod uwagę górski, często nieobliczalny żywioł wody, wprowadzenie zakazu zabudowy w terenach zagrożonych zale-

waniem jest niezbędnym elementem ochrony życia mieszkańców. Na terenie miejscowości Białka Tatrzańska, obszary zagrożone powodzią występują we wschodniej części wsi, w bezpośrednim sąsiedztwie koryta rzeki Białki, na terenie miejscowości Czarna Góra oraz Jurgów – w zachodniej części wsi także w bezpośrednim sąsiedztwie koryta rzeki. Zagrożenie powodzią nie obejmuje istniejących terenów osiedleńczych i nie stanowi istotnej bariery rozwoju wsi. W *Studium*, poza istniejącymi terenami sportowo-rekreacyjnymi (boisko sportowe i amfiteatr), nie przewiduje się lokalizacji zainwestowania w granicach obszarów bezpośredniego zagrożenia powodzią wodami $Q=1\%$.

Ustalenia planów miejscowych dla terenu wód śródlądowych płynących – rzeka Białka, są dość ogólne. Teksty planów ustalają przede wszystkim przebieg rzeki zgodny z ewidencją gruntów, w którym korekty rzeczywistego przebiegu rzeki wynikają ze zmian wywołanych

zwiększonymi przepływami wód, wprowadzają także obowiązkowe utrzymanie koryt w stanie naturalnym oraz zespołów łęgowych, poza terenami przepustów pod drogami. Ochrona środowiska przyrodniczego w planach miejscowych odnosi się do obszarów bezpośredniego zagrożenia powodzią wyznaczonych na podstawie strefy wezbrania powodziowego $Q=1\%$ określonej w sporządzonym przez Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Krakowie *Studium określającym granice obszarów bezpośredniego zagrożenia powodzią dla terenów nieobwałowanych w zlewni górnego Dunajca do ujścia Popradu*. Tereny te oznaczone są na rysunkach planów symbolem ZZ, a teksty planów odwołują do odrębnych przepisów: „obowiązują nakazy, zakazy, ograniczenia i dopuszczenia wynikające z przepisów odrębnych dotyczących ochrony przeciwpowodziowej”.

Przebiegająca niegdyś wzdłuż rzeki granica, odegrała jednak niebagatelne znaczenie w kształtowa-

niu się stylów architektonicznych. Na omawianym terenie ścierały się różne kultury osadnicze: od południa kultury słowacka, niemiecka i węgierska, od północy – polska. We wsiach położonych „za rzeką”, na Spiszu, ukształtował się styl architektoniczny właściwy dla Spisza, natomiast na terenach należących niegdyś do Galicji – styl podhalański.

Obecnie teren gminy zdominowany jest przez wpływy podhalańskie, następuje także charakterystyczna dyfuzja kultury podhalańskiej i spiskiej. We wsiach: Jurków, Rzepiska, Czarna Góra (ryc. 5), Brzegi mocno zaznaczają się wpływy spiskie. Odmienność budynków polega przede wszystkim na pojawianiu się od końca XIX wieku domów tynkowanych oraz murowanych (z uwagi na węgierskie przepisy przeciwpożarowe) oraz stosowanie dachów dwuspadowych

z balkonikami w szczytach. Inne jest zdobienie deskowaniem ścian i szczytów oraz zdobienie balkonów (drobnoelementowe) i ażurowe wycięcia balustrad. Niestety, te odmienności zaczynają się zacierać w czasach współczesnych. Dotyczy to przede wszystkim polskiego Spisza, gdzie pojawiają się formy budownictwa właściwe dla stylu podhalańskiego.

Potencjał przyrodniczy i kulturowy Spisza jest na tyle cenny, iż od wielu lat postuluje się poszerzenie zakresu formy ochrony środowiska przyrodniczo-kulturowego poprzez utworzenie Parku Krajobrazowego Spisza, którego zasadniczym zadaniem byłaby ochrona przed nasilającą się antropopresją poprzez m.in. ochronę i odtworzenie unikalnych walorów środowiska kulturowego Polskiego Spisza.

Podsumowanie

Conclusion

Dolina rzeki Białki posiada wysokie walory krajobrazowe ze wspaniałymi kamieńcami, bystrzycami i roślinnością nadrzeczną. Analiza dokumentów planistycznych ujawniła, że ochrona tych unikalnych walorów przyrodniczych i krajobrazowych odgrywać priorytetową rolę w planowaniu rozwoju przestrzennego wsi zlokalizowanych wzdłuż rzeki. Pomimo presji inwestycyjnej w gminie, ustalenia zawarte w obowiązujących dokumentach planistycznych, uwzględniają konieczność ochrony walorów przyrodniczych ciągu ekologicznego rzeki Białki, jak i występujące tam zagrożenia powodziowe. Budownictwo zlokalizowane w terenach zagrożonych podtapianiem i zalewaniem wodami powodziowymi związane jest jedynie z osadą Romów w Czarnej Górze, która powstała jednak na tych terenach, jako samowola budowlana, w minionym stuleciu na tzw. *kamieńcu*.

Analiza ujawniła, że rzeka posiadała niegdyś dużo większe znaczenie gospodarcze. Nurt rzeki wykorzystywany był jako siła napędowa w młynach, tartakach i foluszach. Obecnie ta forma działalności zanika, a istniejące tartaki często zasilane są energią elektryczną. Rzeka i jej otoczenie zyskały natomiast, jako miejsce potencjalnego spędzania wolnego czasu. Wysokie

Ryc. 5. Czarna Góra, stara zabudowa wsi

Fig. 5. Czarna Góra, old village developments

walory przyrodnicze i krajobrazowe rzeki oraz wysoki stopień naturalności, jakim charakteryzuje się Białka wzmagają ruch turystyczny. Niestety stwarza to zagrożenie dla siedlisk przyrodniczych występujących wzdłuż rzeki.

Analizując historię regionu Podhala i Spisza, należy zauważyć, że przebiegająca niegdyś wzdłuż rzeki granica odegrała niebagatelne znaczenie w kształtowaniu się stylów architektonicznych. We wsiach położonych „za rzeką”, na Spiszu, ukształtował się styl architektoniczny właściwy dla Spisza, natomiast na terenach leżących w rejonie Bukowiny Tatrzańskiej i Białki Tatrzańskiej – styl podhalański. W miejscowościach Jurgów i Czarna Góra zachowały się zespoły osadnicze z zachowanymi obiektami budownictwa regionalnego i charakterystycznymi elementami kultury materialnej wsi spiskich, którym towarzyszą cenne okazy drzew oraz przydrożne kapliczki. Niestety te odrębności choć jeszcze czytelne, ulegają zacieraniu.

Fotografie wykonała autorka.

Photographs by author.

Maria Heldak

Katedra Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Department of Spatial Management
Wrocław University of Environmental and Life
Sciences

Literatura

1. Bartosz A., 1974, *Chaty za wsią. W sprawie ochrony zabytków budownictwa cygańskiego* [w:] „Ochrona Zabytków”, nr 27, z. 2, s. 129–133.
2. Bartosz A., 2004, *Nie bój się Cygana*, Fundacja Pogranicze, Program Wydawniczy, Sejny, s. 94 i in.
3. Gacka-Grzesikiewicz E., 2000, *Różnorodność biologiczna dolin rzecznych* [w:] „Przyroda polska”, Warszawa, nr 10/2000.
4. Hełdak M., 2009, *Działania na rzecz ochrony krajobrazu kulturowego w strefie pogranicza polsko-słowackiego* (w druku).
5. Kistowski M., 2003, *Regionalny model zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska Polski a strategię rozwoju województw*, Uniwersytet Gdański, Bogucki Wyd. Nauk., Gdańsk – Poznań, s. 45.
6. *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Czarna Góra – gmina Bukowina Tatrzańska*, uchwała nr XLIII/344/2006 Rady Gminy Bukowina Tatrzańska z dnia 27.10.2006 r.
7. *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Jurgów II – gmina Bukowina Tatrzańska*, uchwała nr VI/33/2007 Rady Gminy Bukowina Tatrzańska z dnia 11.04.2007 r.
8. Moździerz Z., 2001, *Niebieskim szlakiem zabytków „Muzeum Przestrzennego”*, Muzeum Tatrzańskie, Zakopane, s. 155.
9. Myga-Piątek U., 2006, *Krajobraz kulturowy jako walor i produkt turystyczny – problemy oceny i ochrony*

[w:] „Problemy ekologii krajobrazu”, Lublin, t. 18, s. 201–212.

10. Prokopczuk Piotr, 2006, *Prognoza oddziaływania na środowisko dla projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Jurgów I, gmina Bukowina Tatrzańska* (maszynopis), Nowy Sącz.

11. *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bukowina Tatrzańska dla obszaru obejmującego wieś Białka Tatrzańska*, Uchwała Nr XXXVII/295/2006 z dnia 21.04.2006 r.

12. *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bukowina Tatrzańska dla obszaru obejmującego wieś Czarna Góra*, Uchwała Nr XLI/330/2006 Rady Gminy Bukowina Tatrzańska z dn. 28.09.2006 r.

13. *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bukowina Tatrzańska dla obszaru obejmującego wieś Jurgów*, Uchwała Nr IV/23/2007 Rady Gminy Bukowina Tatrzańska z dn. 30.01.2007 r.